

ENTZUNDAKO HIZKUNTZAREN ERAGINA HAUR EUSKALDUN TXIKIEN GRAMATIKA-GARAPENEAN

Andoni Barreña

Universidad de Salamanca

Marijose Ezeizabarrena

UPV/EHU

Iñaki García

Mondragon Unibertsitatea

1. Sarrera

Joan den mendearen azken laurdenean hasita, oraindik ere oso aipatua den eztabaida sortu zen elebitasun goiztiarraren ikertzaileen artean, haur elebidunek dituzten bi hizkuntzak bereizteko gai ote direnaren gainean. Bi joera oso desberdin nabarmendu ziren. Alde batetik, haur elebidunen datuak aztertuta, Volterra eta Taeschner (1978) edota Redlinger eta Park (1980) bezalako zenbait ikertzailek zioten haur elebidunek, txikitan, gramatika eta hiztegi bakarra izanik, ez dituztela bi hizkuntzak hasiera-hasieratik bereizten, nahiz onartzen zuten, beranduxeago, hiru urteak aldera edo, bi hizkuntzak egoki bereizten dituztela.

Ugariak dira, ostera, aurkako jarrerari eutsi izan dioten ikertzaileak (De Houwer 1995, Genesee eta beste 1995, Deuchar eta Quay 2000, Bel 2001, Genesee 2003), hots, bereizketaren hipotesiaren aldekoak. Hipotesi horren arabera, bi hizkuntzak aldi berean eta bereizita entzunez gero, bereizita garatuko ditu haurrak hasiera-hasieratik.

Ildo honetatik, euskara eta gaztelania aldi berean garatu dituzten haur elebidun orekatuen inguruko ikerketetan haur elebidunek euren hizkuntzetako bakoitza elebakarrek garatzen duten antzera garatzen dutela ondorioztatu da behin eta berriro (Meisel 1994, 2001; Barreña 1995, 1997, 2001; Ezeizabarrena 1996, 1997; Almgren eta Barreña 2001; eta abar), elebakarrek egiten dituzten urrats eta akats bertsuak egiten baitituzte.

Edozelan ere, bereizketaren hipotesiaren aldeko emaitzak elebidun orekatuengan aurkitu dira bereziki, hots, bi hizkuntzak jaiotzatik era orekatuan entzun dituzten haurrengan, gurasoek 'lagun bat, hizkuntza bat' leloa jarraituz hazi nahi izan dituzten haurrengan. Hala eta guztiz ere, badira ikerketak haurrak entzundako hizkuntzen artean orekarik ez egonik ere bi hizkuntzak bereizita gara daitezkeela erakutsi dutenak (Pérez-Vidal 1995, adibidez), haurrak hizkuntza bata bestea baino goizago bereganatu arren.

Aipatutako azken lanok, haatik, ez dute hizkuntzen artean eragina egon daitekeenik baztertzen (Meisel 2001). Müller-ek eta Hulk-ek (2000) urrats bat gehiago egin dute aurrera hizkuntza arteko eragina azaldu eta aurrikusteko proposamen zehatza egiterakoan, pragmatika eta sintaxia uztartzen diren zenbait gune jakinetarako (CP, klitikoak...). Bestalde, fonologiaren garapenaren ikerkuntzak ere erakutsi du bi hizkuntzetako segmentu sistemak nahasi gabe bereganatzen dituztela uste izateko nahikoa adibide. Eta emaitzok ez dirudi hizkuntza batek bestearen garapenean izan dezakeen eraginarekin kontrajarrita daudenik. Eragina egitura baten garapena azkartzean edo mantsotzean ikus daitekeela kontuan izanda, Lleok eta bestek (2003), haur elebidun eta elebakarren gaztelaniaiko eta alemaneko silaba-koden garapena ikertzean, hizkuntza batek bestearen silaba-egituraren menperatzea bizkorraz dezakeela ikusi dute.

Goian aipatutako ikerketak luzetara bildutako datuetan oinarritutakoak dira, hots, lehen hitzak esaten dituztenetik hiru urte edo lau urtera arte grabatutako haur gutxiren bat-bateko ekoizpenetan. Baina badira bestelako datu biltze moduak ere.

MacArthur-Bates Communicative Development Inventories (euskaraz *Komunikazio gaitasuna neurtzeko zerrenda*) testa osatzeko erabilitako zeharkako metodologiak ehunka haurren datuak biltzea eta erkatzea ahalbidetu du, 30 hilabetez beherako haur txikiak, eta hari esker, emaitza interesgarriak aurkitu dira haur elebakarren zein elebidunen lexikoaren eta gramatikaren garapenean; eta hainbat hizkuntzetan, gainera. Batetik lexikoaren garapena gramatikarena baino goizago gertatzen dela erakutsi dute (Arratibel eta beste 2005, Bassano 2000, Pérez-Pereira eta García Soto 2003, Serrat eta beste 2004, eta abar). Bestetik, lexikoaren eta gramatikaren arteko korrelazio handia ikusirik bien arteko kausazko erlazioa ere badela baieztatu dute, 30 hilabeteak arte behintzat (Bates eta Goodman 1997, Bassano 2000), eta masa kritikoren hipotesia eraiki dute, ondorioz. Hipotesi horren arabera, haurrak beharrezkoa du gutxienezko hitz-kopuruaren ezagutza gramatikaren garapenean abiatzeko (Marcham eta Bates 1994, Bates eta beste 1998). Masa kritikori hori 400 hitzetan zehaztu dute ingelesaren garapenean, behintzat (Bates eta beste 1994). Galizieraren zein euskararen garapenean, aldiz, erlazio handia aurkitu dute jada 100 hitzeko hitzegia eta lehen gramatika-atzizkiak ekoiztearen artean (Pérez-Pereira eta beste 2006). Zehatzago esanda, Marchman eta Bates (1994) ikertzaileek korrelazio ez-linealak aurkitu dituzte masa lexikoaren eta aditz-morfologiaren garapenaren artean, eta ildo horretatik gramatika-elementu ezberdinek, hala nola izen-morfologiaren eta aditz-morfologiaren arloetakoek, korrelazioa, beharbada, masa lexiko ezberdinekin izan dezaketela ondorioztatu dute. Ondorio bertsura iritsi dira hizkuntza erromanikoetako emaitzen ikertzaileak ere (Caselli eta beste 1999, Pérez-Pereira eta García-Soto 2003, Devescovi eta beste 2005).

Haurtxo elebakarren datuak ez ezik elebidunenak ere aztertu dira MacArthur-Bates testaren bidez. Esaterako, De Houwer eta Bornstein (2005) ikertzaileek 13 hilabetez gorako haur elebidunek hizkuntza baten zein besteren hautua nola egiten duten ikusi dute frantsesa edota nederlandera bereganatzen ari diren haurrengan. Galiziera eta gaztelania garatzen ari diren haur elebidunen kasuan, galizieraz elebakarrek baino esaldi luzeagoak eta konplexuagoak ekoizten dituztela ondorioztatu da (Pérez-Pereira eta García-Soto 2003).

Beste ikerketa-mota batzuk, esaterako hizkuntzaren pertzepzio goiztiarra arakatzen dutenak, erakutsi dute elebidunek eta elebakarrek ez dituztela eredu berak

jarraitzen. Hizkuntza bietako baten bakarrik dauden zenbait fonemaren ezagutza (bereizketa) beranduago gertatzen ei da elebidunengan elebakarrengan baino. Elebakarrekin erkatuta, badirudi haur elebidunek bitarteko urrats berezia behar dutela zenbait hots-bikote helduek bezala bereizteko; elebakarrek, ostera, zenbait hilabete goizago erakusten dute hots-bikoteak bereizteko gaitasuna (Sebastián Gallés 2006).

Oro har ikusita behintzat, badirudi haur elebakar eta elebidunen artean hizkuntzaren ekoizpenean ikusi diren ezberdintasunak ikerketa-lerro baten abiapuntutzat har daitezkeela, eta ikerketa-lerro horren premia azaleratzen dutela. Oro har, jasotako inputak (entzundako hizkuntza-kantitatea eta kalitatea) elebitasun-erari eragin egin diezaiokeela pentsatzea bidezkoa dirudi. Era berean, elebidun orekatuek eta ez-orekatuek hizkuntza-ekoizpen goiztiarrean eredu ezberdinak izan ditzaketela eta, beraz, era bateko edo bestelako elebitasunean era bateko edo bestelako garapen-ereduak ere izan daitezkeela pentsa daiteke.

Ikerlan honetan euskara beste hizkuntzen aldean entzuteko aukera gehiago edo gutxiago duten haurren ekoizpen-datuak aztertuko dira, ehunka haur elebakar eta elebidunenak, alegia. Haurrek entzundakoak euren lexikoaren eta gramatikaren garapenean izan dezakeen eragina neurtzea da helburua. Alabaina, entzundako euskararekin zerikusia duten hiru aldagai bereiziko dira: batetik, haurrak hizkuntzaren bat(zuk) entzuten ematen duen denboran, euskarak duen denbora-proporzioa, ehunekotan; bestetik, euskaldunak guraso biak ala guraso bakarra izatea; eta, azkenik, gurasoek beren artean euskara erabiltzeko ohitura.

Zilegi dirudi pentsatzea haur elebidunek bizitzako lehen hilabeteetan entzuten duten euskararen kantitateak eragin zuzena izan dezakeela euskararen lexikoaren eta gramatikaren garapenean: zenbat eta euskara gehiago entzun orduan eta goizago garatuko dira lexikoa eta gramatika.¹

Hizkuntza-inputaren inguruan arakatuko diren beste bi aldagaiei buruz, zera aurreikusten da: gurasoen euskara-ezagutza eta gurasoek euren artean euskaraz hitz egitearen sarritasuna ere eraginkorra dela haurren garapenean. Gainera, zentzuzkoa dirudi hiru aurreikuspenok 30 hilabeteko adinera iristerako egiaztatuko direla pentsatzea ere, alegia, hiru aldagaiok eragina izango dutela haurren lexikoaren eta gramatikaren garapenean.

Hala bada, datozen ataletan 30 hilabetez beherako haur elebakar eta elebidunen lexikoaren eta gramatikaren garapenean inputak duen eragina erakutsiko da, beti ere, goian aipatu diren hiru aldagaiak kontuan izanik. Bigarren ataletan, ikerlan honetako metodologia azalduko da, hots, datu-bilketa egiteko modua zein datuak eratzekoa, jasotako hizkuntzaren arabera eginiko haur-taldeen sailkapenaren zergatiak eta nolakotasunak, eta, azkenik, aztertutako lexikoaren eta gramatikaren ezaugarriak. Hirugarren ataletan emaitzak erakutsiko dira, lexikoaren eta gramatikaren arloetakoak, aipatu hiru aldagaien arabera bereizita. Laugarren eta bosgarren ataletan, amaitzeko, eztabaida eta ondorioak aurkeztuko dira.

¹ Haurren arteko aldakortasuna handia dela egiaztatu da hainbat alorretan (Barreña eta beste, agertzeko). Nolanahi ere, inputaren eraginaren aldakortasuna aztertzea lan honen helburuetatik at geratzen da.

2. Metodologia

MacArthur-Bates Communicative Development Inventories (CDI) izeneko testa (Fenson eta beste 1993) euskarara dago egokituta *Komunikazio garapena neurtzeko zerrenda* (KGNZ) izenarekin (Arratibel eta beste 2003, Barreña eta beste agertzeko).² CDI zein KGNZ direlakoak bina galdesortek osatzen dituzte, zeinen bidez haurren ezagutza komunikatiboa neurtzen den. Ikerlan honetan, aldiz, KGNZ-2 deitutako galdesortaren bidez jasotako datuak baino ez dira aztertuko, 16tik 30 hilabetera bitarteko haurrenak, alegia.

KGNZ-2 delakoak hiru informazio-mota biltzen ditu. Lehenik eta behin, lexikoaren ezagutza biltzen du: horretarako guztira 657 item jasotzen dira, 21 eremu semantikoetan berezita. Gurasoei euren seme-alabek erabiltzen dituzten hitzak markatzea eskatzen zaie emandako hitz-zerrendan. Bigarrenik, gramatika biltzen du: 5 azpi-ataletan antolatutako 88 morfologia-arloko item. Azkenik, sintaxia jasotzeko azpi-atal bat ere badu, non gurasoek euren seme-alabak ekoizten dituen hiru esaldirik luzeenak idatzi behar dituzten. Azken azpi-atal hori guztiz beharrezkoa da haurren garapen sintaktikoa kalkulatzeko. Horiez gain, haurren eta gurasoen informazio orokorra biltzen duen atala dago, zeinean, besteak beste, gurasoei haurrak entzuten dituen hizkuntzak (asteko ordu-kopurua), gurasoen euskara-ezagutza eta euren arteko hizketaldietan euskarak duen erabilera zehaztea eskatzen zaien.³

Guztira 1.110 haur euskaldunen gurasoek betetako galdesortak bildu badira ere, 975 haurren galdesortetako datuak aztertu dira, 135 baztertu ondoren, besteak beste, garaiz aurretik jaiotako, jaiotako berritako hilabeteetan belarriko infekzio ugari izan edo bestelako arazoengatik.

Datu-bilketa hegoaldeko zein iparraldeko euskal herrietan egin da. Galdesorta gehienak eskualde euskaldunetan bildu badira ere, badira hamaika euskararen bizitasuna apalagoa den eskualdeetan bilduak ere. Haurren sorterriari dagokionez, % 7,2 arabarrak dira, % 30,4 bizkaitarrak, % 50,1 gipuzkoarrak, % 2,2 iparraldekoak eta % 10 nafarrak.

Laginari buruzko xehetasunekin amaitzeko, hara hemen beste zenbait ezaugarri ere, labur-labur:

- haurren sexuari dagokionez, % 50,7 neskatoak dira, eta % 49,3, aldiz, mutikoak;
- seme-alaben arteko zenbatgarrentasunari dagokionean, % 58,6 premuak, % 36,9 bigarrenak, % 3,8 hirugarrenak, % 0,2 laugarrenak eta % 0,4 bosgarrenak;

² *Komunikazio garapena neurtzeko zerrenda* egitasmoa ondoko lankideek osatzen dute: Margareta Almgren (Durangoko Frai Juan Zumarragako Batxiler Institutua), Nekane Arratibel, Julia Barnes eta Iñaki García (Mondragon Unibertsitatea), Andoni Barreña (Salamanca Unibertsitatea), Marijose Ezeizabarrena (Euskal Herriko Unibertsitatea) eta Alazne Petuya eta Amaia Colina (SEASKA). Eskerrak adierazi nahi dizkiegu datu-bilketan lagundu duten haurrei, gurasoei, irakasleei eta zaintzaileei. Egitasmoaren garapenerako funtsezkoak izan dira ondoko erakundeek laguntzak: Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza, Ikerkuntza eta Unibertsitate Saila (PI2004-16), Espainiako Hezkuntza, Zientzia eta Teknologia Ministeritza (BFF2003-05196, Hum2006-11862-0c03-01/filo, Hum2006-11862-C03-02/filo), Euskal Herriko Unibertsitatea (9/UPV00033.130-13614/2001), Mondragon Unibertsitatea eta SEASKA.

³ Galdesortei buruzko zehaztasun handiagoak izateko Arratibel eta beste (2005), García eta beste (2005) eta Barreña eta beste (agertzeko) lanak ikus daitezke.

— gurasoen ikasketa-mailari dagokionean, unibertsitate-ikasketak amen % 56,1ek eta aiten % 33,4k dituzte, bigarren hezkuntzakoak amen % 33,6k eta aiten % 48k, eta lehen mailakoak amen % 10,3k eta aiten % 18,5ek.

2.1. Haurren hizkuntza-ingurua

Galdesortan haurrek entzundako hizkuntzei buruzko informazioa jasotzen da. Horretarako, seme-alabak norekin zenbat ordu igarotzen dituen astean zehaztea eskatzen zaie gurasoei, eta zein hizkuntzatan egiten dion bakoitzak haurrari. Informazio horrek kalkulatzea ahalbidetzen du haurrek entzundakoaren zenbat (ehunekotan) dagokion zein hizkuntzari. Edozelan ere, 947tara mugatu da ikerketa aldagai honetan, baliagarritzat jotako 975 galde-sortetatik 947tan bakarrik dago-eta haurrek entzundako hizkuntzari buruzko informazio zehaztu hau.

Hiru haur-talde berezi dira, entzundako euskararen arabera. Batetik, euskaldun elebakartzat jo direnak, euskara entzundakoaren % 90 edo gehiago izan denean. Guztira 589 haur dira multzo honetan sartzen direnak (% 62). Bestetik, elebidunak izanik euskara hizkuntza nagusitzat dutenen multzoa osatu da, euskara entzundakoaren % 60tik % 90era izan dutenena. Bigarren talde honetan 209 haur sartu dira (% 22). Azkenik, elebiduntzat jo direnen multzoa eratu da, euskara entzundakoaren % 60 baino gutxiago izan dutenena. Hirugarren multzo honetan 150 haur sartu dira (laginaren % 16). Euskara gutxiago entzundako haurren daturik ezin izan da jaso galdesorta honen bidez, beharrezkoa baita gurasoetako batek euskara jakitea galdesorta bete ahal izateko. Datu horiek guztiak 1. taulan ikus daitezke, hiru adin-taldetan sailkatuta.

1. taula

Laginaren banaketa haurren adinaren eta entzundako hizkuntzaren arabera

Entzundako hizkuntza	Adina (hilabeteak)			
	16-20	21-25	26-30	Guztira
	n	n	n	n
A taldea. Elebakarrak	162 (% 68,6)	193 (% 60,5)	234 (% 59,2)	589 (% 62,0)
B taldea. Euskara nagusitzat duten elebidunak	42 (% 17,8)	64 (% 20,1)	105 (% 26,6)	211 (% 22,2)
C taldea. Elebidunak	32 (% 13,6)	62 (% 19,4)	56 (14,2)	150 (% 15,8)
Guztira	236 (% 100)	319 (% 100)	395 (% 100)	950 (% 100)

Bestalde, haurren gurasoen euskara-ezagutzaren aldagaiaren eragina ere aztertu nahi izan da. Kontu hau ikertzeko 941 galdesortetako datuak aztertu dira, aldagai honi buruzko informaziorik ez zekarten 34etakoa baztertu ondoren. Aldagai honen arabera haurrek talde bitan banatu dira. Batean, bi gurasoak euskaldunak dituzten

haurrak multzokatu dira. Guztira 747 haur izan dira (laginaren % 79). Bestean, gurasoetako bat erdalduna duten haurrak sailkatu dira, erdalduna ama zein aita izan arren. Guztira 197 izan dira horrelakoak, lagin osoaren % 21. Datu horiek, 2. taulan ikus daitezke, hiru adin-taldetan bereizita. Kontuan izan datuak biltzeko metodologiagatik ezinezkoa gertatu dela guraso biak erdaldunak dituzten haurren datuak jasotzea.

2. taula

Laginaren banaketa gurasoen euskara-ezagutzaren eta adinaren arabera

Gurasoen Euskara-ezagutza	Adina (hilabeteak)			
	16-20	21-25	26-30	Guztira
	n	n	n	n
Guraso biak euskaldun	197 (% 83,5)	250 (% 79,4)	300 (% 76,3)	747 (% 79,1)
Gurasoetako bat erdalduna	39 (% 16,5)	65 (% 20,6)	93 (% 23,7)	197 (% 20,9)
Guztira	236 (% 100)	315 (% 100)	393 (% 100)	944 (% 100)

Azkenik, gurasoek euren arteko hizketaldietan darabilten hizkuntzaren aldagaia aztertu da, haurren hizkuntza-garapenean eraginik ote duen ikusteko. Galdesortan gurasoei hiru aukera ematen zaizkie euren arteko euskararen erabilera hautatzerakoan: 'euskara beti edo gehienetan', 'euskara batzuetan' edo 'euskara inoiz ez'. Guztira 938 izan dira jasotako erantzunak. Euskara 'beti edo gehienetan' darabiltzaten gurasoek laginaren % 39 osatzen dute; euskara 'batzuetan' darabiltzaten gurasoek laginaren % 36, eta euskara 'inoiz ez' darabiltzatenek % 25.

3. taula

Laginaren banaketa gurasoek beren artean euskara erabiltzeko ohituraren eta adinaren arabera

Gurasoek darabilten euskara	Adina (hilabeteak)			
	16-20	21-25	26-30	Guztira
Euskara beti	107 (% 45,9)	122 (% 38,7)	137 (% 35,1)	366 (% 39,0)
Euskara batzuetan	79 (% 33,9)	116 (% 36,8)	146 (% 37,4)	341 (% 36,4)
Euskara inoiz ez	47 (% 20,2)	77 (% 24,4)	107 (27,4)	231 (% 24,6)
Guztira	233 (% 100)	315 (% 100)	390 (% 100)	938 (% 100)

Laburbilduz, beraz, hiru aldagai aztertu dira: haurrak entzundako euskara-kantitatea, haurren gurasoen euskara-ezagutza eta haurren gurasoek euren arteko hizketaldietan euskara erabiltzeko ohitura.

2.2. Aztertutako hizkuntza-arloak

Aztertuko diren hizkuntza-arloak lexikoa eta gramatika izango dira. Lexikoaren datuak biltzeko 657 hitzeko zerrendatik ea euren haurrak zein esaten dituen galdetu zaie gurasoei. Item lexikal horietako gehienak hurrek entzuten edota esaten dituzten lehenengoetako hitzak dira, maiztasun handikoak haurrari edo haurrak berak zuzendutako hizkuntzan. Item-zerrenda hau aurretik beste haur batzuen luzetarako ikerketetan aurkitutako hiztegia dago oinarrituta, hein handi batean.

Gramatikaren arloan aztertutako unitateak izen-morfologiako eta aditz-morfologiako zenbait hizki edo hitz dira, maiz agertzen direnak hauek ere, haurrari, oso txikitant zuzendutako edo haurrak berak ekoiztutako esaldietan. Izen-morfologiaren arloan pluraleko *-k* markaren, ergatiboko *-k* markaren, datiboko *-(r)i* markaren eta genitiboko *-(r)en* markaren erabilera da aztertuko dena. Aditz-morfologiaren arloan, ostera, *-t(z)en* eta *-ko* aspektu marken eta hainbat adizkiren ekoizpena aztertuko da.⁴ Morfologia-itemak aukeratzeko aurretik burututako luzetarako zenbait ikerketetako emaitzak izan dira kontuan (Ezeizabarrena 1994, 1996, Barreña 1995, Zubiri 1997, Elozegi 1998).

3. Emaitzak: haurren ekoizpenak

Atal honetan haurren garapen lexikoaren zein gramatikaren emaitzak aurkeztuko dira, eta beti gorago zehaztu diren hiru aldagaien arabera, hots, haurren hizkuntza-inputaren elebakartasun/ elebitasunaren arabera (3.1. azpi-atala), gurasoen euskara-ezagutzaren arabera (3.2. azpi-atala), eta gurasoek beren arteko elkarrizketetan euskaraz aritzeko ohituraren arabera (3.3. azpi-atala).

3.1. Euskararen maiztasuna hurrek entzundako hizketaldietan

Lehenago zehaztu denez, entzundako hizkuntzaren araberrako aldagaia kontuan harturik haurrak hiru taldetan sailkatu dira: A- *euskaldun elebakar* deitutakoak (entzundakoaren >% 90 euskaraz izan dutenena), B- *elebidunak* izanik *euskara nagusidun elebidun* deitutakoak (entzundakoaren 60tik % 90era euskarazkoa izan dutenena) eta C- *erdara nagusidun elebidun* deitu direnak (euskara, entzundakoaren % 60 baino gutxiago izan denean).

Emaitzak orokorrean harturik, nabaria da hiru haur-taldeen artean gertatzen diren ezberdintasunak (4. eta 5. taulak). Beti, aztertutako arlo guztietan, erdara nagusi duten elebidunek (C taldekoek) beste bi taldekoek baino emaitza apalagoak dituzte, salbuespenik barik. Gainera taldeen artean dagoen aldea esanguratsua da beti, eta beti zentzu berean: euskara nagusi dutenek, elebakarrek (A taldea) zein elebidunek

⁴ Adizkiak honako hauek izan dira: *naiz, zara, da, gara, zarete, dira, nintzen, zen, nago, dago, goazen, zait, zaizu, zaio, dut, duzu, du, ditut, dituzu, ditu, nuen, zuen, nituen, zituen, daukat, dauka, dauzkat, dauzka, dakit, daki, diot, dizut, dizkiot, dizkizut, nion* eta *nizun*.

(B taldea), erdara nagusi duten elebidunen taldeari alde esanguratsua ateratzen diote. Lexikoan nabaria da A eta B taldeetakoek, beti batez beste, hitz-kopuru handiagoa darabilteela C taldekoek baino, eta aldea esanguratsua da ($F = 7.28$; $p < 0.01$). Morfologian ere, nabarmen da handiagoa aztertutako marken erabilera A eta B taldekoen artean; gainera, C taldekoekiko alde esanguratsua derakusate beti: *-k* pluralaren erabilera ($\chi^2 = 24,49$; $p < 0,001$), *-k* ergatiboarenean ($\chi^2 = 44,81$; $p < 0,001$), *-(r)i* datiboarenean ($\chi^2 = 19,69$; $p < 0,001$), *-(r)en* genitiboarenean ($\chi^2 = 20,71$; $p < 0,001$), *-t(z)en* aspektu burutugabearenean ($\chi^2 = 22,98$; $p < 0,001$), *-ko* etorkizuneko aspektuarenean ($\chi^2 = 14,17$; $p < 0,01$) eta adizkienean ($F = 6,79$; $p < 0,01$).

Bestalde, A eta B taldeetako haurren artean, hots, elebakarren eta elebidun izanik euskara nagusitzat dutenen artean ez da behin ere alde esanguratsurik aurkitu. Badira aldeak bi taldeen artean, baina ez dira garrantzitsuak, ezta esanguratsuak ere. Batzuetan elebakarrek dituzte balio altuagoak, lexikoaren garapenean esaterako, baina beste batzuetan elebidun izanik euskara nagusitzat dutenek dituzte emaitza onenak, hala nola, ergatiboaren, datiboaren eta aspektuen marken ekoizpenetan. Edozelan ere, talde hauen arteko aldeak txikiak dira beti, eta esan bezala, ez esanguratsuak.

4. taula

Lexikoaren eta adizkien ekoizpena entzundako hizkuntzaren arabera

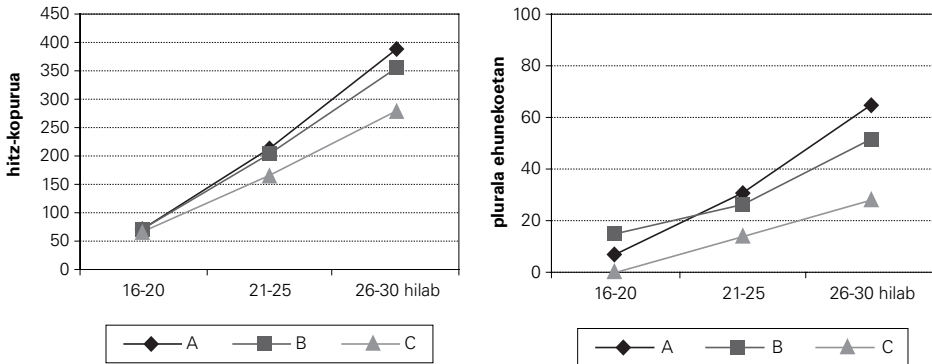
	A taldea Elebakarrak	B taldea Euskara nagusidun elebidunak	C taldea Erdara nagusidun elebidunak
Lexikoa (hitz-kopurua)	252	244	186
Adizkiak (adizki-kopurua)	5,04	5,33	2,97

5. taula

Atzizkiak ekoizten hasita dauden haurren ehunekoak entzundako hizkuntzaren arabera

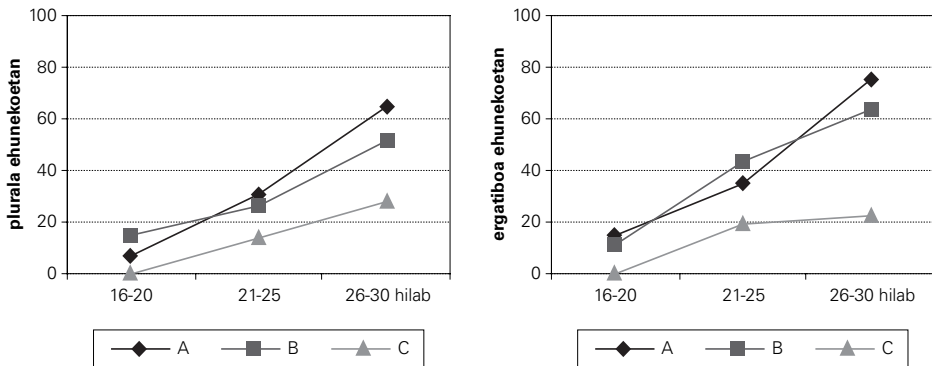
	A taldea Elebakarrak	B taldea Euskara nagusidun elebidunak	C taldea Erdara nagusidun elebidunak
Izen-morfologia			
<i>-k</i> plurala	% 39,3	% 38,5	% 17,5
<i>-k</i> ergatiboa	% 47,8	% 49,2	% 17,7
<i>-(r)i</i> datiboa	% 51,5	% 59,8	% 31,0
<i>-(r)en</i> genitiboa	% 49,4	% 56,1	% 31,7
Aditz-morfologia			
<i>-t(z)en</i> aspektua	% 37,2	% 39,6	% 17,0
<i>-ko</i> aspektua	% 26,9	% 29,4	% 12,8

Orokorrean aurkeztu diren emaitzak haurren adinaren arabera aztertuz gero, zehatzago ikusi ahal izango da taldeen artean gertatzen diren aldeak zein adinetan gertatzen diren esanguratsu. Horretarako haurrak bosna hilabeteko datuak barne hartzen dituzten hiru multzotan sailkatu dira: 16tik 20ra hilabete dituztenak, 21etik 25era dituztenak eta 26tik 30era dituztenak. Emaitza hauek 1., 2., 3. eta 4. grafikoetan agertzen dira: lexikoaren garapena, adizkien garapena, pluralaren garapena, ergatiboaren garapena, datiboaren garapena, genitiboaren garapena, aspektu burutu-gabearen garapena eta etorkizuneko aspektuaren garapena, hurrenez hurren.

1. grafikoa

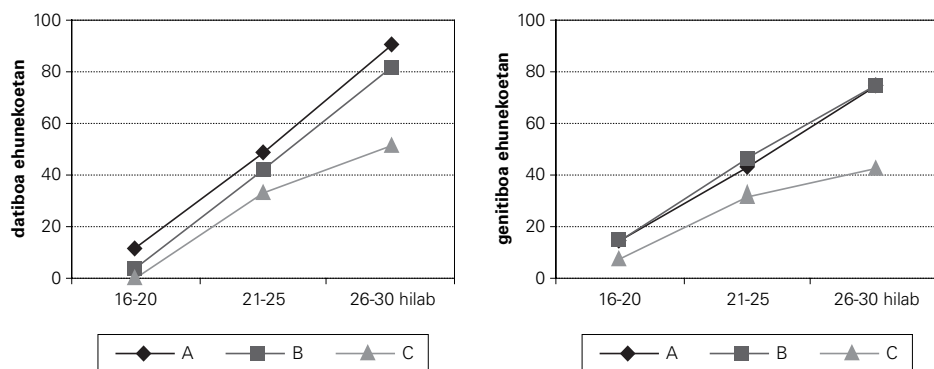
Lexikoaren eta adizkien erabileraren garapena, entzundako hizkuntzaren arabera

2. grafikoa

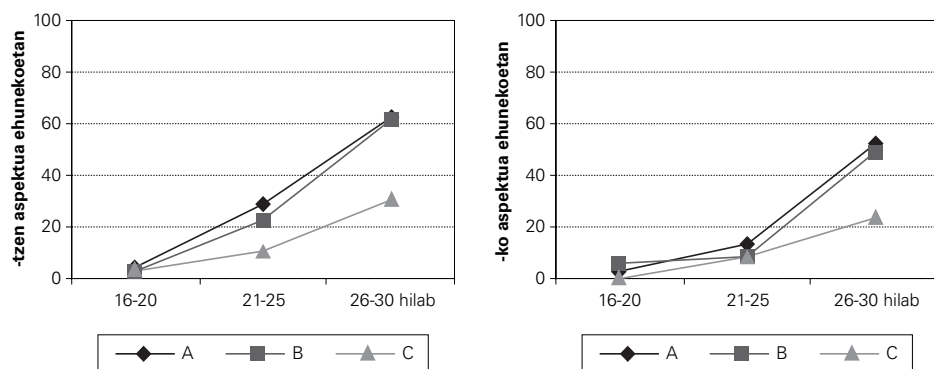
Pluralaren eta ergatiboaren erabileraren garapena, entzundako hizkuntzaren arabera

Guztietan ikus daitezke ezberdintasun nabarmenak 26tik 30 hilabetera bigarren haur-taldeen artean. A eta B taldeetako emaitzak askoz ere handiagoak dira C taldekoenak baino, eta alde hori beti izan da esanguratsua: ekoiztiko lexikoan

3. grafikoa

Datiboaren eta genitiboaren erabileraren garapena, entzundako hizkuntzaren arabera

4. grafikoa

Aspektu burutugabearen eta etorkizunekoaren erabileraren garapena, entzundako hizkuntzaren arabera

($F = 12,08$; $p < 0,001$), adizki-kopuruan ($F = 7,59$; $p < 0,001$), *-k* pluralaren erabileran ($\chi^2 = 24,71$; $p < 0,001$), *-k* ergatiboarenean ($\chi^2 = 54,17$; $p < 0,001$), datiboarenean ($\chi^2 = 28,48$; $p < 0,001$), genitiboarenean ($\chi^2 = 19,80$; $p < 0,001$), eta baita aspektu burutugabearenean ($\chi^2 = 23,74$; $p < 0,001$), edota etorkizuneko aspektuaren ($\chi^2 = 15,34$; $p < 0,001$) erabileran ere.

Haur txikiagoetan ere, 21etik 25 hilabetera bitarteko taldeen artean, A eta B taldekoek balio handiagoak lortzen dituzte C taldekoek baino, gehienetan behintzat, baina aldeak ergatiboaren erabileran ($\chi^2 = 7,93$; $p < 0,05$) eta aspektu burutugabearen erabileran ($\chi^2 = 8,81$; $p < 0,05$) bakarrik dira esanguratsuak.

Ostera, 16tik 20 hilabetera bitarteko taldean behin ere ez da agertu alde esanguratsurik hiru taldeen artean.

3.2. Gurasoen euskara-ezagutza

Gurasoen euskara-ezagutzaren arabera haur-talde bi bereizi dira laginean: bi gurasoak euskaldunak (*bikote euskalduna*) dituztenenena, eta gurasoetako bat bakarria euskalduna (*bikote mistoa*) dutenena.

Haurren adina zehaztu barik, emaitza orokorretan, nabaria da haur-taldeen artean aurkitzen diren ezberdintasunak (6. eta 7. taulak).

6. taula

Lexiko- eta adizki-item-kopurua gurasoen euskara-ezagutzaren arabera

	Bi gurasoak euskaldunak	Guraso bakarria euskalduna
Lexikoa (hitz-kopurua)	243	213
Adizkiak (adizki-kopurua)	5,1	3,4

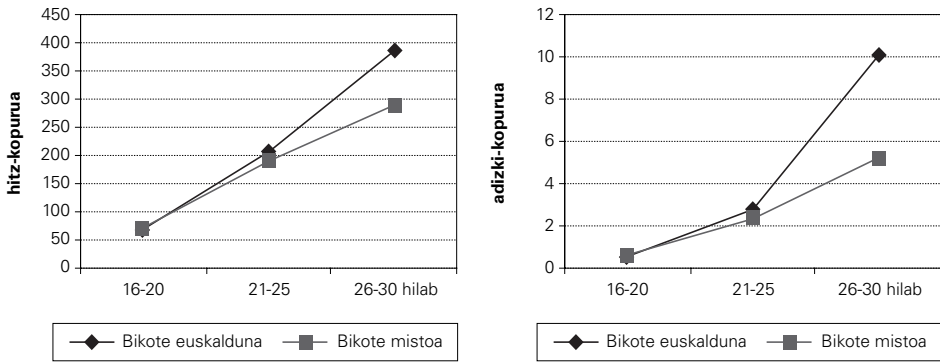
7. taula

Atzizkiak ekoizten hasita dauden haurren ehunekoak gurasoen euskara-ezagutzaren arabera

	Bi gurasoak euskaldunak	Guraso bakarria euskalduna
Izen-morfologia		
- <i>k</i> plurala	% 38,4	% 25,7
- <i>k</i> ergatiboa	% 46,6	% 32,8
-(<i>r</i>) <i>i</i> datiboa	% 50,4	% 49,7
-(<i>r</i>) <i>en</i> genitiboa	% 50,9	% 38,6
Aditz-morfologia		
- <i>t</i> (<i>z</i>) <i>en</i> -aspektua	% 37,0	% 24,7
- <i>ko</i> aspektua	% 27,4	% 17,0

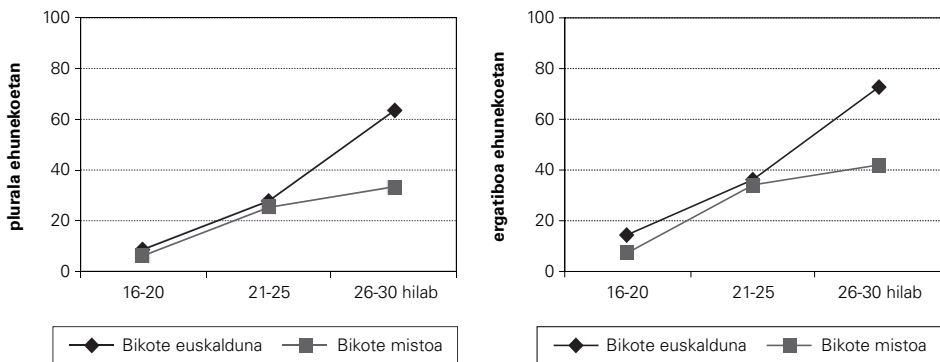
Emaitza hobeak lortzen dituzte bikote euskaldunen haurrek bikote mistoenek baino, lexikoaren zein morfologiaren arloetan. Gainera, bi talde hauen artean ageri diren aldeak ere esanguratsuak dira. Badirudi, beraz, eragin garrantzitsua duela aldagai honek lexikoan ($t = 2,33$; $p < 0,05$), adizkietan ($t = 4,04$; $p < 0,001$), *-k* pluralaren erabileran ($\chi^2 = 10,11$; $p < 0,01$), *-k* ergatiboarenean ($\chi^2 = 11,20$; $p < 0,01$), datiboarenean ($\chi^2 = 6,64$; $p < 0,05$), genitiboarenean ($\chi^2 = 8,88$; $p < 0,01$), aspektu burutugabearenean ($\chi^2 = 9,59$; $p < 0,01$) eta baita etorkizuneko aspektuarenean ($\chi^2 = 8,26$; $p < 0,01$) ere.

Aurreko aldagaiarekin egin den bezala, aldagai honetako emaitzak adinaren arabera aztertuz gero nabarmena da aldea bereziki 26tik 30 hilabetera bitarteko haurren multzoan gertatzen dela. Adin-tarte horretan beti da aldea esanguratsua ekoitzitako lexikoan ($t = 5,75$; $p < 0,001$), adizki-kopuruan ($t = 5,58$; $p < 0,001$), *-k* pluralaren erabileran ($\chi^2 = 26,27$; $p < 0,001$), ergatiboaren erabileran ($\chi^2 = 29,88$; $p < 0,001$), datiboarenean ($\chi^2 = 28,45$; $p < 0,001$), genitiboarenean ($\chi^2 = 31,80$; $p < 0,001$), aspektu burutugabearenean ($\chi^2 = 8,14$; $p < 0,01$) eta baita etorkizuneko aspektuaren erabileran ere ($\chi^2 = 18,02$; $p < 0,001$). Haur txikiagoen kasuan, ostera, aldea 21etik 25 hilabetera bitarteko tartean da soilik esanguratsua eta han, aspektu burutugabearen erabileran bakarrik ($\chi^2 = 14,85$; $p < 0,001$).

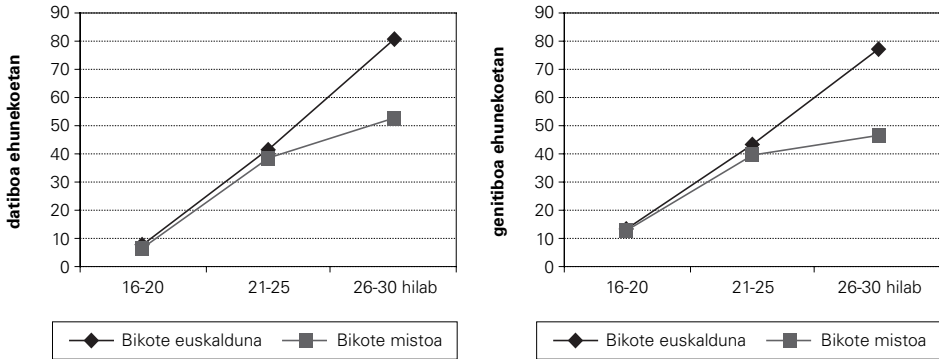
5. grafikoa

Lexikoaren eta adizkien erabileraren garapena, gurasoen euskara-ezagutzaren arabera

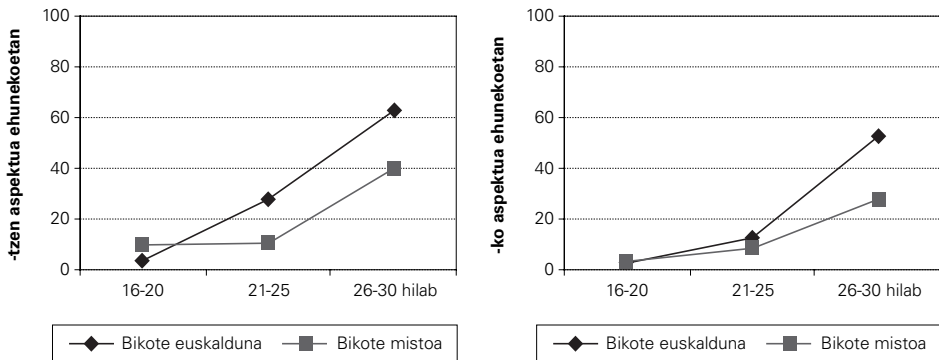
6. grafikoa

Pluralaren eta ergatiboaren erabileraren garapena, gurasoen euskara-ezagutzaren arabera

7. grafikoa

Datiboaren eta genitiboaren erabileraren garapena, gurasoen euskara-ezagutzaren arabera

8. grafikoa

Aspektu burutugabearen eta etorkizunekoaren erabileraren garapena, gurasoen euskara-ezagutzaren arabera

3.3. Gurasoek euren artean euskara erabiltzeko ohitura

Gurasoek euren arteko hizketaldietan euskaraz egitearen aldagaiaren eragina ikeritzeko 938 haurren datuak aztertu dira, hori baita informazio zehatz honi buruzko erantzuna emandakoen kopurua. Haurrak hiru taldetan sailkatu dira: beti edo gehienetan egiten duten gurasoen haurrak, batzuetan egiten dutenenak eta, azkenik, inoiz egiten ez dutenenak. Emaitza orokorrak 8. eta 9. tauletan daude.

Haur guztien datuak batera hartuta, alde esanguratsuak hiru marka hauetan bakarrik aurkitu dira: pluralean ($\chi^2 = 9,29$; $p < 0,05$), ergatiboan ($\chi^2 = 19,35$; $p < 0,001$) eta etorkizuneko aspektuan ($\chi^2 = 8,34$; $p < 0,05$). Euskara noizbait ('beti edo gehienetan' eta 'batzuetan') erabiltzen duten bikoteen haurrek puntuazio altuagoak lortzen dituzte euskara erabiltzen ez duten ('inoiz ez') bikoteen haurrek baino.

8. taula

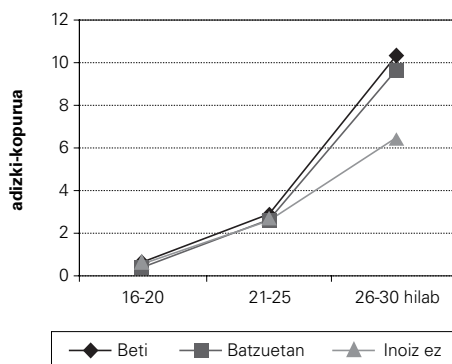
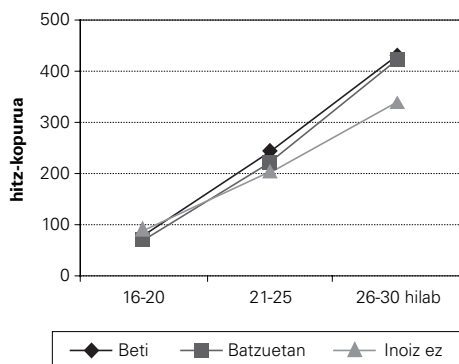
Lexiko- eta adizki-item-kopurua gurasoek beren artean
euskara erabiltzeko ohituraren arabera

	Beti	Batzuetan	Inoiz ez
Lexikoa (hitz-kopurua)	239	245	220
Adizkiak (adizki kopurua)	5,0	5,0	4,0

9. taula

Atzizkiak ekoizten hasita dauden haurren ehunekoak
gurasoek beren artean euskara erabiltzeko ohituraren arabera

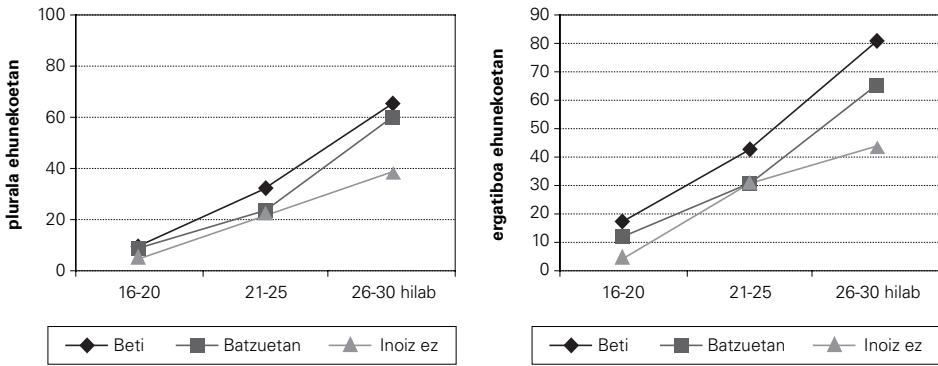
	Beti	Batzuetan	Inoiz ez
Izen-morfologia			
-k plurala	% 39,3	% 36,9	% 27
-k ergatiboa	% 51,5	% 42,4	% 32,6
-(r)i datiboa	% 50,0	% 48,6	% 44,0
-(r)en genitiboa	% 41,7	% 51,4	% 49,8
Aditz-morfologia			
-t(z)en-aspektua	% 35,8	% 36,3	% 27,6
-ko aspektua	% 24,6	% 29,8	% 18,8

9. grafikoa

Lexikoaren eta adizkien garapena, gurasoek beren artean
euskara erabiltzeko ohituraren arabera

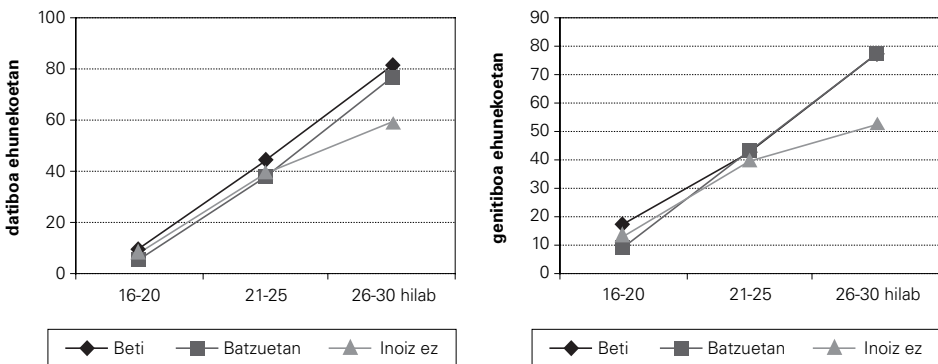
Alabaina, datuak adin-tarteetan azterturik, arakaturako arlo guztietan aurkitu dira alde esanguratsuak 26tik 30 hilabetera bitarteko taldeetan, eta alde esanguratsuok euskara erabiltzen duten bikoteen haurren aldekoak dira ('beti edo gehienetan' edota 'batzuetan'): ekoiztako lexikoan ($F = 10,88$; $p < 0,001$), adizki-kopuruan ($F = 8,87$; $p < 0,001$), pluralaren erabileran ($\chi^2 = 19,42$; $p < 0,001$), ergatiboarenean ($\chi^2 = 36,96$; $p < 0,001$), datiboarenean ($\chi^2 = 15,38$; $p < 0,001$), genitiboarenean ($\chi^2 = 21,99$; $p < 0,001$), eta baita aspektu burutugabearen ($\chi^2 = 9,40$; $p < 0,01$) zein etorkizuneko aspektuaren ($\chi^2 = 17,31$; $p < 0,001$) erabileran.

Gainerako adin-tarteetan alde 21etik 25era bitarteko adinekoetan soilik gertatzen da esanguratsu, eta orduan aspektu burutugabearen erabileran bakarrik ($\chi^2 = 6,36$; $p < 0,05$).

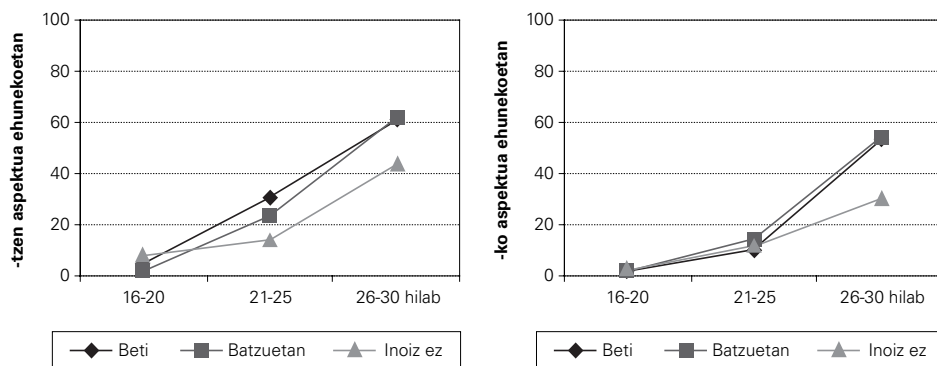
10. grafikoa

Pluralaren eta ergatiboaren garapena, gurasoek beren artean euskara erabiltzeko ohituraren arabera

11. grafikoa

Datiboaren eta genitiboaren garapena, gurasoek beren artean euskara erabiltzeko ohituraren arabera

12. grafikoa

Aspektu burutugabearen eta etorkizunekoaren garapena, gurasoek beren artean euskara erabiltzeko ohituraren arabera

4. Eztabaida

Ikerlan hau inputaren eragina neurtzeko saio bat izan da, elebkarren eta elebidun mota desberdinen arteko alde neurgarririk dagoen ikusteko.

Euskararen presentzia-mailak, hots, haurrak euskara entzuten pasatzen duen denborak, eragina du bere hizkuntzaren garapenean. Hala erakusten dute aztertu diren datuek.

Arakaturako hiru aldagaien arabera (euskararen presentzia haurrek entzundako hizkuntzan, gurasoen euskara-ezagutza eta gurasoen euren artean euskara erabiltzeko ohitura) haur taldeen garapena kuantitatiboki desberdina dela esan daiteke. Hiru aldagaiek dute eragina hiztegiaren zein morfologia ekoizten hasteko adinean, hizkuntza-arlo batzuetako eragina goizago nabaritzen bada ere. Ondorengo 10. taulan ikus daiteke zein adin-tartetan eta zein talderen artean aurkitu diren alde esanguratsuak.

Hiru aldagaiek erakutsi dute eragina ez dela berdina aztertutako adin-talde guztietan, haurrak zenbat eta koskortuagoak izan, orduan baita nabarmenagoa, bereziki 26tik 30 hilabetera bitartean, eta orduan arlo guztietan aurkitu dira, gainera, lexikoan zein morfologian. Zenbait arlotan —ergatiboa eta aspektu burutugabea— 21etik 25 hilabetera bitartean ere ikusi dira ezberdintasun esanguratsuak, baina arlo batean ere ez da halakorik aurkitu 16tik 20 hilabetera bitartean. Emaitza hau, 21 hilabete aurreko adin txikieneko taldeetan alde esanguratsurik ez agertzearena, alegia, ez da berez hain harriztekoa, hizkuntza-ekoizpena orokorrean horren urria den garaian (batez beste, hitz kopurua <70 hitz, atzizki-ekoizpena <%20).

Espero zitekeen bezala, alde esanguratsuak beti izan dira euskara gehiago entzun duten haurren alde (entzundakoaren % 60 edo gehiago euskarazkoa izan dutenena) eta alde esanguratsuak beti aurkitu dira euskara asko / gutxi (<% 60) entzun dutenen artean ere. Espero zitekeenaren kontra, ordea, ez da aurkitu alde esanguratsurik inguruan euskara hutsa entzundako haur elebkarren eta euskara nagusi duten haur elebidunen artean, aztertutako hizkuntz elementu baten ere, ez lexikoan, ez izenmorfologian, ezta aditz-morfologian ere.

10. Taula

Datuen laburbilketa. Aldagai bakoitzean eta aztertutako hizkuntza-elementu bakoitzerako alde esanguratsuak aurkitu diren lehen adin-tarteak

	Euskara kopurua >% 60 / <% 60	Guraso euskaldunak biak / bakarra	Gurasoen artean euskaraz beti & batzuetan / inoiz ez
Lexikoa	26-30 hilabete	26-30 hilabete	26-30 hilabete
Adizkiak	26-30 hilabete	26-30 hilabete	26-30 hilabete
- <i>k</i> ergatiboa	21-25 hilabete	26-30 hilabete	26-30 hilabete
- <i>k</i> plurala	26-30 hilabete	26-30 hilabete	26-30 hilabete
-(<i>r</i>) <i>i</i> datiboa	26-30 hilabete	26-30 hilabete	26-30 hilabete
-(<i>r</i>) <i>en</i> genitiboa	26-30 hilabete	26-30 hilabete	26-30 hilabete
- <i>t</i> (<i>z</i>) <i>en</i> burutugabea	21-25 hilabete	21-25 hilabete	21-25 hilabete
- <i>ko</i> etorkizuna	26-30 hilabete	26-30 hilabete	26-30 hilabete

Gurasoen euskara-egagutzaren aldagaiari begiraturik ere, orokorrean ez da alderik ikusi guraso biak / bakarra euskalduna dutenen artean. Baina 21 hilabetetik aurrera alde txiki bat hasten da agertzen, arlo guztietara hedatu dena 26tik 30 hilabetera bitarteko aldian. Adin-tarte horretan, aztertutako arlo guztietan agertu dira puntuazio altuagoak guraso biak euskaldunak dituzten haurrengan.

Azkenik, gurasoek euren arteko hizketaldietan euskara erabiltzeko ohitura bai/ ez izatearena ere esanguratsua gertatu da. Baina, orain arte ikusi den legez, bereziki 26tik 30 hilabete bitarteko haurrengan. Adin-tarte horretan aztertutako elementu guztietan, lexikoan zein morfologian, alde esanguratsuak ikusi dira euskara erabiltzeko ohitura (batzuetan edo beti) duten gurasoen haurren alde. Nabaria da elkarri euskaraz egiteko ohiturarik ez duten gurasoen haurren emaitzak apalagoak direla, batez bestekoetan. Amaitzeko, euskara 'beti edo gehienetan' eta 'batzuetan' darabilten gurasoen seme-alaben taldeen artean ez da batere alde esanguraturik aurkitu.

Hiru aldagaiek jokaera bertsua erakutsi dute aztertutako hizkuntza-elementu gehienetarako eta antzeman dituzten desberdintasunak adin-tarte beretan gertatu dira, nagusiki 26-30 hilabete bitartean. Ergatibo-marka izan da aztertutako guztien artean jokaera berezia erakutsi duen hizkuntza-unitate bakarra, izan ere, euskara gehiago / gutxiago entzutearen eragina goizago nabaritu baita (25 hilabete aurretik), gurasoen euskara egagutza-mailarena edo gurasoen arteko hizkuntza-ohiturarena baino (26-30 hilabete).

5. Ondorioak

Ikerketa honek betidanik uste izan den zerbait baieztatu du, alegia, haurren inguruan egiten d(ir)en hizkuntzak eragina duela haurren hizkuntzaren garapenean.

Halere, eragin hori hobeto ezagutzen hasteko saioa izan den honetan, euskarak gure etxeetako giroan beste hizkuntzekin egun bizi duen egoeran duen presentzia neurtzen hasteko ahalegin honetan, zera aurkitu dugu, lehenengo, euskara hutsean bizi diren haurrek zein euskara beste hizkuntza batekin batera bereganatzen duten haurrek garapen bertsua erakusten dutela aztertutako hizkuntza unitate guztietan, baldin eta etxe elebiduneko haur horiek nahikoa euskara entzuten badute (inputaren % 60tik gora).

Ondorio nagusi hori euskarak haurren inguruko esparru osoan hizkuntza bakarra den edo esparru hori beste hizkuntzaren batekin partekatu beharrean gertatzen den neurtuta atera da. Egin ez dena, ordea, haurrak hizkuntza bakoitzerako zenbat ordutako entzuketa-saioak egin dituen neurtzearena izan da, horrelako neurketa bat ez baitzaigu oraingoz egingarri. Eta zabalik dirau, besteak beste, haur elebidun horien erdararen garapena zertan den aztertzearena.

Ikerketa honetan B taldeko haurren emaitzak ikusi ondoren, zilegi dirudi pentsatzeak ikerketa honetan euskara apalago garatu duten C taldeko haur elebidunek beren erdara, beste haur elebatarrek erdara garatzen duten antzera garatu izango dutela.

Horregatik, gutxienez aukera bi otutzen zaizkigu: a. ikerketa honetan euskara apalago garatu duten haur elebidunek agian erdara erdaldun elebatarren antzera garatu dute, nolabait erdara hizkuntza indartu legez garatu dutelako; b. ikerketa honetan euskara apalago garatu duten haurrek, elebidunak izanik, denbora gehixeago behar dute hizkuntza biak elebatarren antzera garatzeko.

Lanaren mugen jakitun izanda ere, 30 hilabeteak egin arteko haurrengandik bildutako datuok nabarmen erakutsi digute, ordea, bereizi ditugun taldeen artean gertatzen diren aldeak esanguratsuak direla adin jakin batetik aurrera, 26 hilabetetik aurrera, alegia, hizkuntza-ekoizpena orokorrean emankorra izaten hasten den garaian. Adin horretatik aurrera bereizten dira era nahikoa argian euskara inguruan nagusi duten haurrak inguruan erdara nagusi dutenengandik.

Gai honetan sakontzeko, bi bide ireki dira: batetik, haur elebidunen hizkuntza biak aztertzea, elebidunek bi hizkuntza garatzean euretako bat indartu legez garatzen ote duten ikusteko. Bestetik, haurren adin-tartea 30 hilabetetik aurrera luzatzea, elebidunek bi hizkuntzez jabetzeko denbora gehiago behar ote duten ikusteko.

Sarreran aipatutako elebitasun goiztiarraren inguruko nahasketa / bereizketaren eztabaida jada klasikoan gure emaitzok adierazpen kategoriko bat egiteko adinako indarririk ez badute ere, ez dirudite, halere, bi aukeren alde berdin egiteko erabil daitezkeenik. Haur hauen euskara-ekoizpena bakarrik aztertu da, ez baitugu aztertu haur elebidunon ekoizpen-maila entzuten dituzten gainerako erdaretan, ezin dugu beraz jakin hizkuntza biak (edo gehiago, kasu batzuetan) abiada berean bereganatzen ari diren, eta gutxiago oraindik hizkuntza batek bestearen garapenean duen eragina. Halere KGNZko datuok erakutsi digute elebatarrek eta mota jakin batzuetako elebidunek, euskara inguruan nagusi dutenek, alegia, garapen-eredu berdina erakusten dutela. Zehazki neurtu ez bada ere, antzekotasun honek entzundako hizkuntza-kantitatearekin lotura zuzena duela pentsarazten du: euskara asko entzuten dutenek (bera bakarrik, edo beste batekin batera) garapen-eredu jakin bat erakutsiko du: batez beste, 26 hilabeteak aldera, hiztegi ugaria eta hainbat marka morfologiko

menderatzen dituztela (Barreña eta beste 2007). Euskara gutxiago entzuten dutenek, berriz hilabete batzuk beranduago osatzen dute, salbuespenak salbuespen, ekoitzitako hiztegi neurri eta atzizki-sorta bera. Inputak, badu, beraz eragina, ikusgarri 26 hilabete aurrera, eta euskara nahikoa (>% 60) / gutxitxo entzuten duten haurren artean (<% 60).

Bibliografia

- Almgren, M. eta Barreña, A., 2001, "Bilingual Acquisition and Separation of Linguistic Codes: Ergativity in Basque Versus Accusativity in Spanish", in K. E. Nelson, A. Aksu-Koc eta C. E. Johnson (arg.) *Children's Language, Volume 11: Interactional Contribution to Language Development*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey, 27-48.
- Arratibel, N., Barreña, A., Garcia, I. eta Markaide, E., 2003, "Komunikazio garapena neurtzeko zerrenda tresnari buruzko zenbait jakingarri", *Jakingarriak* 49-50, 56-61.
- , —, Pérez-Pereira, M. eta Fernández, P., 2005, "Comparaciones interlingüísticas euskara-gallego del desarrollo léxico y gramatical infantil", in M. A. Mayor, B. Zubiauz eta E. Díez (arg.), *Estudios sobre la adquisición del lenguaje*, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 983-996.
- Barreña, A., 1995, *Gramatikaren jabeakuntza-garapena eta haur euskaldunak* [Grammatical development and Basque children], doktorego tesia, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- , 1997, "Desarrollo diferenciado de sistemas gramaticales en un niño vasco-español bilingüe" in W. Glass and A. T. Pérez-Leroux (arg.) *Contemporary Perspectives on the Acquisition of Spanish*, Cascadilla Press, Somerville, 55-74.
- , 2001, "Grammar Differentiation in Early Bilingual Acquisition: Subordination Structures in Spanish and Basque" in M. Almgren, A. Barreña, M. J. Ezeizabarrena, I. Idiazabal eta B. McWhinney (arg.), *Research on child language acquisition*, Cascadilla Press, Somerville, 78-94.
- , García, I., Arratibel, N., Ezeizabarrena, M. J., Almgren, M., Petuya, A. eta Colina, A., 2007, "Euskararen garapena lehen hizkuntza legez eta morfologiaren agerrera mailakatuaren inguruan", *Uztaro* 60, 67-87.
- , García, I., Ezeizabarrena, M. J., Almgren, M., Arratibel, N., Olano, I., Barnes, J., Petuya, A. eta Colina, A. (agertzeko) *MacArthur-Bates komunikazio garapena neurtzeko zerrenda. Euskarara egokitua. Erabiltzaileentzako gida eta eskuliburu teknikoa*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo.
- Bassano, D., 2000, "Early development of nouns and verbs in French: Exploring the interface between lexicon and grammar", *Journal of Child Language* 27, 521-559.
- Bates, E. and Goodman, J. C., 1997, "On the inseparability of grammar and the lexicon: Evidence from acquisition, aphasia and real-time processing", *Language and Cognitive Processes* 12, 507-586.
- , Marchman, V., Thal, D., Genson, L., Dale, P., Reznick, J. S., Reilly, J. eta Hartung, J., 1994, "Developmental and stylistic variation in the composition of early vocabulary", *Journal Child Language* 21, 85-123.
- Bel, A., 2001, *Teoria lingüística i adquisició del llenguatge. Anàlisi comparada dels trets morfològics en català i en castellà*, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona.
- Casselli, M. C., Casadio, P. eta Bates, E., 1999, "A comparison of the transition from first words to grammar in English and Italian", *Journal of Child Language* 26, 69-111.

- De Houwer, A. eta M. Bornstein, 2005, "Asymmetry in early bilingual lexical development: more evidence for dissociations between comprehension and production", *X International Congress for the Study of Child Language* biltzarrean aurkeztutako ikerlana, Berlin.
- De Houwer, A., 1995, "Bilingual Language Acquisition", in P. Fletcher eta B. Mac Whinney (arg.), *The Handbook of Child Language*, Blackwell, Cambridge MA, 219-250.
- Deuchar, M. eta Quay, S., 2000, *Bilingual Acquisition: Theoretical Implications of a Case Study*, OUP, Oxford.
- Devescovi, A., Caselli, M. C., Marchione, D., Pasqualetti, P., Reilly, J. eta Bates, E., 2005, "A crosslinguistic study of the relationship between grammar and lexical development", *Journal of Child Language* 32, 759-786.
- Elosegi, K., 1998, *Kasu eta preposizioen jabekuntza-garapena haur elebidun batengan*, doktorego tesia, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- Ezeizabarrena, M. J., 1994, "Primeras formas verbales de concordancia en euskera". In J. Meisel (arg.), *La adquisición del vasco y del castellano en niños bilingües*, Vervuert, Frankfurt am Main, 181-229.
- , 1996, *Adquisición de la morfología verbal en euskera y castellano por niños bilingües*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbao.
- , 1997, "Infinitivos verbales en el lenguaje de niños bilingües", in L. Díaz & C. Pérez (coord.), *Views on the Acquisition and Use of a Second Language*, Universidad Pompeu Fabra, Barcelona, 177-190.
- Fenson, L., Dale, P., Reznick J. S., Thal, D., Bates, E., Hartung, J. P., Pethick, S. eta Reilly, J., 1993, *MacArthur Communicative Development Inventories: User's guide and technical manual*, Brookes, Baltimore.
- García, I., Ezeizabarrena, M. J., Almgren, M. eta Errarte, I., 2005, "El desarrollo léxico infantil en euskera: Una nueva adaptación del Test MacArthur", in M. A. Mayor, B. Zubiauz eta E. Díez (arg.) *Estudios sobre la adquisición del lenguaje*, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 955-967.
- Genesee, F., E. Nicoladis eta J. Paradis, 1995, "Language differentiation in early bilingual development", *Journal of Child Language* 22, 611-631.
- , 2003, "Rethinking Bilingual acquisition", in J. M. Desaeckem, A. Housen eta L. Wei (arg.) *Bilingualism: Beyond Basic principles*, Multilingual Matters, Clevedon, 204-228
- Lleo, C., Kuchenbrandt, I., Kehoe, M. eta Trujillo, C., 2003, "Syllable final consonants in Spanish and German monolingual and bilingual acquisition", in Müller, N. (arg.), *(In) vulnerable Domains in Multilingualism*, John Benjamins, Amsterdam / Philadelphia, 191-220.
- Marchman, V. eta Bates, E., 1994, "Continuity in lexical and morphological development: a test of the critical mass hypothesis", *Journal of Child Language* 21, 339-366.
- Meisel, J. (arg.), 1994, *La adquisición del vasco y del español en niños bilingües*, Vervuert-Iberoamericana, Frankfurt am Main.
- , 2001, "The simultaneous acquisition of two first languages: Early differentiation and subsequent development of grammars", in J. Cenoz eta F. Genesee (arg.) *Trends in Bilingual acquisition*, John Benjamins, Philadelphia / Amsterdam, 11-41.
- Müller, N. eta H. Hulk, 2000, "Crosslinguistic influence in bilingual children: object omissions and root infinitives", in C. Howell et al. (arg.) *BUCLD 24 Proceedings*, Cascadilla Press, Somerville, 546-557.

- Pérez Pereira, M. eta García Soto, X. R., 2003, "El diagnóstico del desarrollo comunicativo en la primera infancia: adaptación de las escalas MacArthur al gallego", *Psicothema* 15: 3, 352-361.
- , Almgren, M., Resches, M., Ezeizabarrena, M. J., Díaz, C. eta García, I., 2006, "Cross-linguistic comparisons between Basque and Galician". Dubrovnic Meeting on the Adaptations of the MacArthur-Bates Test. May 2006.
- Pérez-Vidal, C., 1995, *La adquisición del Inglés de un niño bilingüe (Catalán / Inglés)*, Universidad de Barcelona, Barcelona.
- Redlinger, W. y Park, T., 1980, "Language mixing in young bilinguals", *Journal of Child Language* 7, 337-352.
- Sebastián, N., 2006, "Native-language sensitivities: evolution in the first year of life", *Trends in Cognitive Sciences* 10: 6, 239-240.
- Serrat, E., Sanz-Torrent, M. eta Bel, A., 2004, "Aprendizaje léxico y desarrollo de la gramática: vocabulario verbal, aceleración morfológica y complejidad sintáctica", *Anuario de Psicología* 35: 2, 221-234.
- Volterra, V. eta Taeschner, T., 1978, "The acquisition of language by bilingual children", *Journal of Child Language* 5: 2, 311-326.
- Zubiri, J. J., 1997, *Izen Sintagmaren determinazioa eta kasuen jabeakuntza eta garapena biru urte arte. Goizuetako bi haur euskaldun elebakarren jarraipena*, Doktorego-tesia, Euskal Herriko Unibertsitatea.